

մէջ, թայց իր թարեկամները կ'արգիւնեն —
Կա՛նչո՞ւնե՞ր յայդոսքի՞նք յետոյ, կը գրկէ
կարբիլ թարդը խնկակցե՞րս Մորուսե՛նի թա-
ղաւորին:

ՉՈՐՈՐԴ ԵՐՔ

Ո՛վ է ան՝ որ կ'իջնէ լեռնէն երգելով,
սքանչեկափառ՝ նման ծիրանի գօտիին՝ որ կը
պսակէ լեռնաթի ծաղիկազուարթ բլուրները:

Կոյսն է ան՝ որուն ձայնը սէր կը ներշնչէ.
Տոսկարի սպիտակ գուռարն՝ է՛ մ'վ գուն,
որ շատ անգամներ ունկնդրեցիր իմ՝ երգե-
լուս, գուն՝ որուն՝ գողտրիկ արցունքներուն
հոսիլը տեսայ ես, կու գաս ներկայ ըլլալու
մեր պատանդամներուն, թէ մտիկ ընելու մի-
կարի՝ քաջագործութիւններուն վէպերը՝:

Ե՛րբ պիտի դադրիմ հառաչելէ միս մինակ՝
կոնայի վտակներուն եզերքը: Իմ տարիներս
անցան ճակատամարտներու մէջ. և վիշտը,
աւանդ, կը պաշարէ այսօր տխուր ծերուն-
թիւնս:

Ո՛վ Մայուինս, չէի ես կոյր և թորշա-
մած վիշտերէ. այսպէս չէի ես լալիսն և
թողլիք, երբ գեղանի Եւրո-Ալլինը կը սի-
րէր գիւս. Եւրո-Ալլին, սեռահեր կոյսը, աւ-
նուշահոտ ծոցով՝ ինչպէս ձորակներու շու-
շանը, Հազար դիցազներ կ'ընծայէին անոր
իրենց ուխտերը. ան մերժեց անոնց սէրը.
Քաջարի մարտիկներու խումբ մը քաշուեցաւ
տըհամարհուած: Յոսիան միայն սիրուեցաւ:

Գացի զէպ քի սեւ ալիքները լեզուի, իր
աչր ստանալու համար. տասներկու տար-
տիկներ իմ ազգէս, Մորուսենի դասերուն
արիասիրտ զաւակները, կ'ընկերէին ինծի-
Հիւրասէր Քրտնայի քնակտրանը հասանք:

«Ուրկէ, ըսաւ ան, կու գան այս օտա-
րական զէնքերը: Գիրքին չէ աշխարհակա-

լէ՛կ գեղեցիկութիւնը՝ որ լըրինի այնչափ դիւ-
ցազները սերժեց: Բայց երջանիկ եղիր գուն՝
փինգալեան զաւակ. երանի այն կնոջ՝ որ
քեզի է պահուած: Եթէ տասներկու գեղեց-
կութիւններ ունենայի, որոնք զիս իրենց հայր
կոչէին, զանոնք ընտրութեամբ պիտի ձգէի,
համբաւի հոշակաւոր զաւակ »:

Այսպէս ըսաւ ու քացաւ ծածուկ թաքս-
տոցը՝ ուր կը հանգչէր չքնադագեղ Եւրո-
Ալլինը. իր երկնային գեղր բարախել սուաւ
մեր սիրտներուն՝ պողպատին տակը, և մենք
ուխտեր ըրինք Բրաննայի աղջկան համար:

Բանկարծակի, մեր գլուխներուն վրայ,
բլրան գագաթը, երեւցաւ գոռոզ կորմակի
գունը: Հազար մարտիկ ունէր հետը, և
գաշտը կը փայլազուկէր անոնց զէնքերուն
շողիւններով: Հոն էին կոյսա և Դուստ, պա-
տերազմի սպիներով ծածկուած, յետոյ կո-
րովի Տոսկարը, և անոնց հետ Տագուս և քա-
շայաղթ փրեսպալը. հոն էր և Դաքոյ և
Դաշա՝ պատերազմի ժայր: Երբեք կը
նշոդէր կորմակի ձեռքին մէջ, իր աչքերը լի
էին բոցով:

Ոտիւնս առաւ իր հետ իր մարտիկներէն
ու՛րը հոգի. քաշայանդուսն Ուլլինը, մե-
ծանձն Մուլլոն, աշուտական և շնորհալի
Սելաքան, Ոլլան և ամենի կերպար և վայ-
րազ Դումարիկանը: Եւ ինչո՞ւ համար գրեզ
վերջինը պիտի անուանեմ, Ոլլար, որ այն-
չափ հոշակ ունիս Սրուսենի բլուրներուն վրայ:
Ոլլար կը յարձակի Դաշայի վրայ. կը փոռին
մարգագետնին վրայ, Ոլլար կը քաշէ սուրը,
և կը մխէ ինն անգամ Դաշայի կո-
ղերուն մէջ: Բայց շուտով կը փոխուի պա-
տերազմին բախտը. երեք անգամ ծակեցի
տէգովս կորմակի վահանը, երեք անգամ
իր տէգը շտիշախուեցաւ իմինիս վրայ:
Կարեցի անոր գլուխը. հիմա անգամ ցնցեցի

1. Փերթոզը կը համարի որ Մալուինս լեռ-
նէն կ'իջնէ լեռնու համար Ոսկարի: Իր խօսե-
ցեալին քաջագործութիւններուն վէպը: Կ'երեւի
թէ Օսթիանի որդւոյն մահուանէն յետոյ, ան
մէլս ծերունի բաբրէն քաջ միացած է: Այս
երգն անոր կը նուիրէ քերթողը, ինչպէս իր
քերթուածներէն շատերը:

2. Յորձափ կը նշնէ փինգալ, գործը՝ գիշե-
րուան պատհառաւ՝ առկալ կը մնայ: Օսթիան
կը ներմուծէ հաս պատմութիւնը իր՝ Եւրո-Ալ-
լինի հետ տարփանքներուն: Այս դրուագը կա-
րեւոր է հոս՝ հետաքաշ շատ մը անցքերն հա-
կընալու համար:

զայն՝ բռնած արխանադափ մագերէն. կորս մտիի բարեկամները փախան:

Ո՛վ այն առանձն, ո՛վ Մաւրիւնա, պիտի համարձակէր ըսել ինծի թէ օր մը, կոյր ե հիւանդագու, պիտի անցրնի գիշերները լալով անապատի մը մէջ. ալի ըսողը անուշա պէտք պիտի ունենար զինակուս հստկու շրթ- ջագգեստի մը ե անյաղթելի բազուկի մը:

Բայց չեն լսուի որ այլ եւս¹, Լենայի մօտին գաշտին վրայ, աւելիցներուն միմունքը ե բար- գերուն ձայները: Գիշերային հովերը կը փչէին ուժգնութեամբ, ե ծծր կաղնիները կը շար- ժէին իշխուս վրայ իրենց գողգոջուն տներե- ները: Եւհր—Ալլին կը գրուէր միտքս, երբ իր գեղեցկութեան բոլոր ճաճանչներովը, ե իր արտասուութեամբ կապոյտ աչքերով ե րեւցաւ ինծի իր ամպին վրան, ե ակար ձայնով մը.

« Ոստիան՝ ըսաւ ան, երբ ե փրկէ որպիս. ազառէ՛ սիրելի Ոսկարս: Կաղնիին քով Լուս բարի եղբորք, կը պատահուզմի Լոկլէին օր- պիներուն հետս: »

Բաւ, ե սուգուեցաւ իր ամպին մէջ:

Ձենքերս առի. աչքս ինձ նեցուկ ընկնով կը թռչիմ. պողպատը որ զիս կը ծածկէ՝ կը հնչէ. կէս ձայնով կը կրկնէի, ինչպէս սո- վոր էի վառնալներու տառն, գիւցաղներու հին երգերը: Լսկլէին մարտիկները ընցին հեռուէն օտքերուս աղմուկը, կը փախչին ա- նոնք, ե որդիս զանոնք կը հաւածէ:

« Դարձիր, զաւակս, պոռացի անոր, գար- ձիւր, ալ մի հաւածեր թշնամին... »:

Կը հնազանդի ձայնիս ե կը զառնայ, գոգոհ սառնէն որ կը պրկէ իր նորարոյս բաշտութիւնը:

« Ինչո՞ւ համար, կ'ըսէ ինծի, կը կեցցուիս րազուկս, մահը մեր բոլոր թշնամիները չհնձած տակաւին: Գիտե՞ս զուս, որ վայ- րաց ե ահաւոր կերպով յարձակիցան անոնք որդույդ ե իր սիրելիին՝ փրկանի վրայ: Գի- տե՞ս որ կը հսկէին անոնք, ուշադիր գիշե-

րուան խուճապներուն: Մեր սուրբըր անոնց- մէ մէկ քանին ջարտեցին. բայց, մորկէն՝ Մորայի աւազներուն վրայ մղուած՝ ծովէն ալիքներուն նման, այնպէս կը յարձակէին Լսկլէին մարտիկները Լենայի գաշտին վրայ. գիշերային ուրուականները ձախողակ ճիշեր կ'արձակէին, ե ես տեսայ փայլատակելը՝ մահուան կարապետ օգերեւոյթներուն: Թագ որ արթնցընեմ Մօրուէնի թագաւորը, զայն՝ որուն համար վառնալը ուրախութիւն է, ո- րուն նայուածքը սարսափ կը ցանէ, օրուն գինուած բազուկը կը զարնէ կաթնակի նման »:

Քունէն ընդոտաւ արթննալով Փինգալ, կը կոթընէր Տրենմորի վահանին, այն հոգաւա- ւոր գրահին, զոր իր նախնիքը իրարու կ'ա- ւանդէին երբեմն իրենց ազգառոյժին պա- տերազմներուն մէջ: Դիւցաղնը տեսած էր քունին մէջ Ազանդեկկայի օղբացեալ ստուե- րը: Ելած էր ան Ուկիսանէն, ե յամբաքայլ յառաջացած էր Լենայի գաշտին վրայ. զաւ- րահ էր իր դէմքը, ե այստեղ՝ արցունքոտ: Շատ առաջմեք, ե մէզէ քողերուն մէջէն գուրս կը հանէ իր ատգայն ձեռքը, կը կար- կառէ զայն Փինգալի՝ լսիկ ե աչքերը մէկ կողմ՝ զարձնելով:

« Ինչո՞ւ համար Ստարնայի գուտորը կ'ար- տասուէ, կ'ըսէ անոր Փինգալ հոռուելով. ինչո՞ւ այդ գալուէր գէմքիդ վրայ... »:

Ստուերը անհրեւոյթ կ'ըլլայ հովերուն վրայ, ե կը թողու Փինգալը մօտին մէջ: Եկած էր ան արտաբուսելու իր ազգին մար- տիկները՝ որոնք պիտի իշնային Փինգալի հարուածներուն տակ:

Դիւցաղնը կ'ըլլէ, ե Ազանդեկկան իր մուս- ծումներուն մէջ կը տեսնէ տակաւին. կը լսէ Ոսկարի ոտքերուն զնդիւնը. կը Նշմա- րէ անոր վահանին շողիւնը. վառն գի նո- րածագ առաւօտուն ճաճանչը կտրած անցած էր արդէն Ուկլէին ծովերը:

« Ինչ՞ կ'ընէ թշնամին, կը հարցընէ Մօ- րուէնի թագաւորը: Վախէն բռնուած՝ կը փախչի Ուկլէանի ալիքներուն վրայէն, թէ

1. Քերթովը իր Նիւթին կը գտնէ ս: կը յիշէ զնիւթը շը որ փէնգալ զրէնդ իր փրկան օր-

դին, ե Ոսկար թողը թշնամին լրտեսելու, հրա- մայած էր իր բարեգութեան օր կրգեմ:

նոր պատերազմի մը կը սպասէ՝ Բայց ի՞նչ պէտք կայ հարցընելու. առնք ա՛նոր ձայնեհն են զոր կը բերէ ինձ առաւօտեան հովը. Ոսկար, վազէ դաշաը, և արթնցուր բարեկամներս ի մարտ» :

Փինգալ՝ կեցած Լուբարի ժայռին քով, երեք անգամ մարտափնիլ տաղաղակ մը կը ձգէ : Եղջերուն կը խալտայ կրոմլայի աղբիւրներուն քով, և ժայռերը կը զողան բլուրներուն վրայ :

Ինչպէս որ ամպերը փոթորիկներ կը դիզեն և կը սքողեն երկինքի կապոյտը, այսպէս զօրապետին ձայնին՝ կը վազեն անապատին ցեղերը. բոլոր մարտիկները կը մնչնէ մարդասպան ուրախութեամբ մը, կը խոնուին դիւցազին շուրջը, որ այնչափ անգամներ շոպլած է իրենց՝ թշնամիին կողոպուտները :

«Եկէք, անվեհեր մարտիկներ, մահ ցանկու. Փինգալ պիտի տեսնէ ձեր պատեւրազմիլը : Սուրս՝ անկուած այս բլրան վրայ, նշան մը պիտի ըլլայ ձեզի զօրաժողովի. երանք թէ անոր օգնութեան պէտքը չունենայիք, ահա Մորնիի որդին պիտի պատեւրազմի իմ տեղս.... Ինքն է ձեզի առաջնորդ, կը սիրեմ որ իր փառքը հռչակուի մեր երգերուն մէջ :

«Իջէք, ո՛վ վախճանալ դիւցազներու ստուերներ, իջէ՛ք ամպերու թիթեւ հիւերը, իջէ՛ք ընդ առաջ իմ մարտիկներուս՝ որ մեռնելու կ'երթան : Տեղ պատարասեցէք անոնց ձեր քով՝ ձեր բլուրներուն օթեւանին մէջ : Խցի՛ւ օր մը, հեծած հովերու վրայ, կարեւնային անցնիլ ծովերու անհունութիւնը, այցելել թունս, և միխթարել երբեմն իմ ցաւերս՝ ամայի գիշերներու լռութեան մէջ :

«Փիլլան, Ոսկար, և դու, Հոհնոյ, շարժեցէ՛ք ձեր գարգմանակները . ազնուական քաջութեամբ մը հետեւեցէ՛ք Մորնիի որդւոյն, և թող ձեր սուրբըր մրցակից ըլլան անոր սուրին : Պաշտպանեցէ՛ք ձեր հօր բարեկամները, և թող Հին ժամանակներու մարտիկները՝ շրջապատեն զձեզ իրենց յիշատակովը : Զաւակներս, եթէ իշխաք հոս Երինի մարգերուն վրայ, զձեզ պիտի տեսնեմ տակաւին. ընդհուպ, փութով մեր տիգոյն ստուերները պիտի հանդիպին իրարու՝ ամ-

պերու մէջ, և մեկտեղ պիտի անցնինք կոնայի բլուրներէն» :

Դման կայծակներով բռնաւոր փոթորկոս ամպի մը՝ կը հռանայ Մորուենի թագաւոր դանդաղ զայլերով : Երկու նիգակներ կը զինեն իր ձեռքը, և իր պողպատէ սաղաւարտէն ախուր բոցեր կը փայլատակեն... Հովուն կը ձգէ իր ճերմակ մազերը. սակայ կը դառնայ, ակնարկ մը կը նետէ պատեւրազմի գաշտին վրայ : Երեք բարդիւր կ'ընկերեն իրեն, պատարաստ իր խօսքերը դիւցազներուն տանելու : Կը նստի կրոմլայի կատարին վրայ, իր կայծակնառայտ տէգիւն շարժումներ մարտիկներուն ընթացքը կը կարգաւորեն :

Ուրախութիւնը կը շողայ Ոսկարի ճակատին վրայ. իր այտերը կը գունաւորուին. աչքերը եռանդուն արցունքներ կը բղին. իր սուրը կը փայլատակէ ձեռքին մէջ : Յառաջ կը դիմէ, և ժպտելով կ'ըսէ (սսիանին).

«Ո՞վ պատերազմներու պետդ, հայր իմ, լսէ տաղաշնորհս : Փաշուէ ասկէ, գնա Մորուենի թագաւորին քով, և քու փառքը ինծի տուր : Եթէ մեննիմ, յիշէ սիրուհիս, գնա միխթարէ Տոսկարի գոտարը : Վասն զի կը տեսնեմ ահա զինքը որ ծաած է առուակին եղբրը, այտերը կրակ կարած և մազերը ցիր ու ցան ծոցին վրայ. կը նայի լեռան բարձունքէն և կը հառաչէ Ոսկարին համար : Ըսէ՛ անոր, եթէ մեննիմ, որ ես դէպ ի դիւցազներուն իւրուրը զացած եմ, ըսէ անոր՝ որ հոգիս՝ օրօրուելով ամպերու վրայ, պիտի երթայ գտնէ զինքը փութով :

— Բարձրացուր, Ոսկար, բարձրացուր փութով իմ շիրիմս. չեմ ուզեր երբեք պատերազմը քեզի թողուլ. կ'ուզեմ որ բազուկս հնձէ շուրջի թշնամիները, և սուրիցերն՝ քեզի յաղթել անոնց : Բայց, ո՛վ որպեակ իմ, եթէ մեննիմ, շմոռնա գնելու այս սուրը, այս աղեղը և այս եղջերափողը՝ նեղ ու միմիւրնակարանիս մէջ, և վրաս գորշադոյն քար մը դիր : Այլ ուրիշ բան չունիմ, Ոսկար, որպէս ինամբնիս յանձնելու. կորսնցուցի Եւրի—Ալլիւր . Բրաննոյի քնուշ գատրիկը ինծմէ բաժնուեցաւ յաւիտեան» :

Այսպէս կը խօսէինք մենք, երբ Գօփի

ձայնը եկան հեռուէն բախեց մեր ականջին, գիւցազնը կը շողացընէր օդին մէջ իր հօրը սուրբ. կը զահալթի մոլեղին մահուան և արիւնահեղութեան մէջ:

Երկու բանակները կը յարձակին և կը կռուին, մարտիկ՝ մարտիկի դէմ, երկաթ՝ երկաթի: Վահաններն ու սուրերը իրարու կը զարնուին և կը հնչեն: Մարտիկները կ'իյնան: Արուեստան մրդիկ մը նման կը խոյանայ Գօլ. անցած անգը աւեր կը ցանէ. Գորմալի ցախերուն մէջ բոցնկած հրդեհի մը նման՝ զարհուրելի է Սուրան:

Ինչպէս պիտի կարենամ յիշել երգերուս մէջ յիշատակը այնչափ անուններու և մեռելներու: Սասիան եւս նշանաւոր հանդիսացաւ այս պատերազմին մէջ. և դուն, *սոլ* Ոսկարս, *սոլ* ամանամեծդ, զաւակներէս լաւագոյնը, որքան ահաւոր էիր դու. Հոգիս զաղտնի ուրախութիւն մը կը զգար, երբ կը տեսնէի սուրդ որ կը փոքընէր թշնամիները՝ նման ցորինի հասկերու:

Կը փախչին անոնք խառնափնդոր Լենայի զաշտին վրայ: Մենք կը հալածենք, կը ջարդենք: Ինչպէս բարբ կը խոյանայ ժայռէ ժայռ, ինչպէս տապաւր կը զարնէ և կը հնչէ կաղնիէ կաղնի, ինչպէս որոտումը կը լնալակեցընէ բլուրէ բլուր իր պակուցիչ փայլակները, այսպէս Ոսկարի և իմ ձեռքէս կը թօթափէին աւեր և մահ:

Կատաղած ալիքներու շրջանակի մը պէս, Սուրան կը պաշարէ և կը շրջապատէ Մորնիի որդին: Փինգալ՝ զայն տեսնելով, կ'ելլէ կիսովին և աւելովը շարժում մը կ'ընէ: «Գնա՛, Ուլլին, ծերունի բարդս, գնա օգնել Գօլի՛ որ ահա կը կքի. յիշեցոր անոր իր անխիթ հայրերուն պատերազմներն ու օրհնակը. խրախուսէ՛ երգերով իր սպառած քաջութիւնը. երգերը ոգի կու տան մարտիկներուն»:

Պատկառելի Ուլլինը կը շտապէ իր ծանր քայլերը. կը հասնի, և կ'ուղղէ Գօլի այս պատերազմական երգերը.

«Խորիսա նո՛սրներ ծնող կլիմաներու զաւակ, տէգերու երիտասարդ թագաւոր, դուն՝ որու բազուկը պինդ է վտանգի մէջ, որու անձկեղի քաջութիւնը չի տար երբեք տեղի,

դուն՝ որ կ'ուղղես մահացու հարուածներ, զարկ, տապալէ՛ թշնամին. թող անոնց նաւերէն և ոչ մին չգառնայ Խնիստորի ափունքը: Թո՛ղ բազուկդ ըլլայ կայծակ, աչքդ՝ փայլակ, սիրտ՝ ժայռ: Բարձրացուր վահանդ. միտէ և մխրճէ սուրդ Լուկինի զաւակներուն կուրծքին մէջ»:

Այս երգերուն՝ Գօլի սիրտը կը բոցաւառի և կը բարբախէ. բայց Սուրան կը կրկնէ իր ճիգերը. մոլեղին հարուածով մը կը ջախջախէ Գօլի վահանը, և Երինի զաւակները կը փախչին:

Ելաւ այն ատեն Փինգալ, և երեք անգամ որոտաց իր ձայնը: Կրողայի արձագանքները հնչեցին անով, և փախստականները կանգ առին, դէպ ի գետին խոնարհելով իրենց ամէկոտ դէմքերը՝ զօրագլխին հանդէպ: Մորուսնի սորոսափելի թագաւորը կը յառաջէր՝ ինչպէս փոթորիկ մը ամառուան կիզիչ օրերուն մէջ:

Կը նմարէ զայն Սուրան, և կեցած կը սպասէ անոր: Վայրազ և խոժոռ աչքերով, կանգուն, կոթընած իր նիզակին, տիրապէմ և լուռ, կը նմանի Լուբարի եղբրը անկուած ծեր կաղնիի մը, որուն գլուխը կը հակի գետին վրայ, և որուն օտաւարի կոնդը ճնղբուած է վաղուց կայծակէն:

Կը քալէ, և կը քաշուի ծանր քայլերով զաշտին վրայ: Իր մարտիկներէն բնտիր բնտիրները կը շրջապատեն զինքը, և պատերազմին ամպը կը կազմուի բլրան վրայ:

Փինգալ կը փայլի իրեններուն մէջ, և կը խրախուսէ զանոնք շարժումով և ձայնով. «Պարգեցէք քօրշաչներս. թողէք որ ծածանին Լենայի հովերուն, և շողշողան ինչպէս բոցիկ հարիւր բլուրներու վրայ: Թող իրենց ճարճատունները օդին մէջ՝ զմեզ պատերազմի զրդեն: Վազեցէք, Երինի զաւակներ, սեղմուեցէք ձեր թագաւորին շուրջը, ուշադիր եղիք իր հրամաններուն: Գօլ, անյաղթելի բազուկ մահուան, և դու, պետածաղիկ Ոսկար, մարտի զաւակ, կորովի նոնալ, Դերմիլ թխահիւր, և դու, Սասիան, երգերու թագաւոր, եկէք պատսպարուեցէք Փինգալի վահանին ներքեւ...»:

Կը պարզեն Մորուսնի արեգակնա-

նշող՝ փառապանծ գրողակը. դիւցազններուն հոգին կը կայտուէ ցնծութեամբ եւ տես յազ-
թութիւններու այն նշանին: Արեգականնշողին վրայ ցանաւած էր սակի, նման գիշերային կապոյտ բողի մը՝ փրթած աստղազաղ երկ-
նից կամարէն: Իւրաքանչիւր դիւցազն ունէր իր գրողակը, եւ իւրաքանչիւր գրողի ասկ կը յասաղէ մարտիկներու խումբ մը:

«Տեսէք, ըսաւ մեծ զօրավարը, ինչպէս Լուկինի բանակը կը փեռնէի զաշտին վրայ. կարծես անստաւ մըն է կադիններու՝ կիսո-
վին ալբան հրդեհէն, երբ իրենց լուսաւա-
րուած ծառերը կը ցուցնեն՝ մէջ ընդ մէջ՝
երկինքի տարածութիւնը եւ գիշերուան մէջ
թուղ օդերեւոյթները: Թող փինզալի բա-
րեկամներուն իւրաքանչիւր պետը ընտրէ եւ
յարձակի Թշնամի խումբի մը վրայ. թող
ջախջախէ անոնց սպառնացող ճակատը, եւ
չթողու որ անոնցմէ եւ ոչ մէկը կարենայ իր
նսւն հասնիլ:

— Եւ ըսաւ Գու, կը յարձակիմ հօթը
զօրավարներուն վրայ որ եկած են Լանոյի
լիճէն:

— Թող ինխտորի խոթառաղմ թագա-
ւորը, ըսաւ Ոսկաբ, գայ Օսսիանի որդւոյն
սուրին:

— Ինծի տուէք ինխտորի թագաւորը,
ըսաւ երկաթաթիտ կոնալը:

— Մուտան կամ հս, ըսաւ Դերմիդ,
պիտի քնանայ այս իրիկուն երկրի տակ»: Եւ
հս, որ հիմայ կոյր իմ եւ տկար, ըն-
արեցի Տերմանի պատերազմիկ թագաւորը:
Խոստացայ հս չդառնալ առանց անոր վա-
հանին:

«Դարձէք յաղթական եւ յաղթող, ո՛վ դիւ-
ցազներս, ըսաւ փինզալ զոհ նայուածքով
մը. հս, Սուրանը պիտի գարնեմ»:

Անմիջապէս, ինչպէս հազար մոլորին հո-
վեր որ կը փրթին ձորակներու վրայ, մեր
ջոկատները կը բաժնուին եւ կը խոյանան
թշնամիին վրայ. կրոմլայի արձագանգները
կը հնչեն հեռուն:

Ինչպէս պատմել այն ամէն հոյակապ քա-
ջադրութիւնները որ նշանաւոր բրին մեր
զէնքերը այն ահաւոր խառնուրդին մէջ: Մի
զուտոր Տոսկարի, մեր ձեռքերը բոլոր ա-
րիւնդազանց էին. Լուկինի գոռոզ գունդերը
իրարու վրայ կը զլորէին, նման կոնայի լեռ-
նէն փրթած հողերուն: Յաղթութիւնը հե-
տեքնիւ էր. չեղաւ զօրավար մը որ չկա-
տարէր իր խոստումը:

Գու նստեցար շատ անգամներ Բրաննոյի
ջուրերուն թով, ո՛վ զուտոր Տոսկարի. կու-
սական ծոցը կ'ելլէր ու կ'իջնէր՝ նման կա-
րպի փետրերներուն՝ որ կը նստարկէ մեղ-
մով լիճին մակերեւոյթին վրայ երբ զգիւտ-
ները կ'ուռեցնեն իր լիւերը: Հոն տեսար
զուն՝ մէկէ աւելի անգամներ՝ որ արեգակը
քողարկուած սակեղէն մառախուղով՝ կ'իջնէր
զանդաղօրէն կարմրորակ ամպերուն ետեւը.
տեսար զուն՝ որ գիշերը կը գիզէր իր ստուեր-
ները լեռան շուրջը. երբ հովը կը փչէ մրկա-
խառն, կը մոնչէ եւ կը չարալէր խոր հովիտ-
ներու արձագանգները: Կարկուտը կը թօ-
թափի, օրոտումը կը թաւալի եւ կարծակը
կիր կը դարձնէ ժայռերը: Ոգիները կը հեծ-
նեն բոցեղէն ճառագայթներու վրայ. աւերիչ
հեղեղներ կը խուժեն լեռներէն յորդաճուս
ալիքներով: Այսպէս կը մոնչէր, ո՛վ Մա-
լուինա, պատերազմի ոգին, այն աղետաւոր
օրուան մէջ:

Ինչեւ կու լաս, Մալուինա, ինչեւ թող
Լուկինի աղջիկները լան, Հեռաւոր երկրին
մարտիկները կ'իյնային բիւրաւոր, եւ արիւնը
կարմրեցուցած էր մեր դիւցազններուն եր-
կաթը:

Բայց ես ալ չեմ ընկեր, աւա՛ղ, դիւցազ-
ներու, ծեր եմ, կոյր եւ անտերունչ, ինծի
պահէ, ո՛վ Մալուինա, ինծի պահէ բոլոր
արցունքներդ, վասն զի շրջապատուած եմ
բոլոր բարեկամներուս գերեզմաններովը:

Այն ատենն էր որ փինզալ ցաւով տեսաւ
անծանօթ դիւցազի մը իր հարուածներուն
տակ զլորիլը: Մարտիկը կը թաւալէր փու-

1. փինզալի գրողակը կը կոչուէր Արեգակ-
նանշող (ճաճանչ արեգական), անշուշտ իր

փայլուն գոյներուն եւ ճախ բանուածքին հա-
մար:

շինի մէջ իր գորշ մազերը, և իր օրհնական աչքերը կը վերցընէր առ թաղաւորը:

«Ո՛հ, ուրեմն դուն իմ ձեռքէս կը մեռնիս, կ'աղաղակէ փնիղալ՝ ճանշնալով՝ զանի, ա՛յ բարեկամս Ազանդեկկայի: Տեսայ ես քու արցունքներուդ հոսիլը իմ սիրուհիիս հասմար՝ արիւննուշտ Ստաբնոյի կամարներուն առակ: Թշնամի եղար դուն սիրուհիիս թշնամիներուն, և իմ՝ ձեռքէս է որ կը մեռնիս: Բարձրացուր, ա՛յ Ուլլին, բարձրացուր Մաթնի որդւոյն գերեզմանը, և խառնէ՛ երգերուդ մէջ իր ածունը Ազանդեկկայի անունին հետ, այն կոյսին՝ զոր կը սիրէի և զոր կուլամ՝ տակաւին մէջն գիշեր»:

Կրողայի անձանկներուն խորէն, կը լսէր Կուկուլլին պատերազմողներուն շոնկն ու շառաչը: Կանչեց կորովի Կոնալն ու ծերունի Կարրիլը: Իր ձայնին՝ երկու ալէծաղիկ դիւցազները առին իրենց աէգերը: Առաջ զացին և տեսան հեռունէն պատերազմին արիւնը որ կը ծփար նման մրկակոծ ալիքներուն, երբ ծովուն հովերը կը թաւալեն իրենց առջեւն ապի ջուրին ծփանքները՝ ափունքին աւազներուն վրայ:

Չայն տեսնելով, կը բողբոջէր Կուկուլլին և կը պարստէ յօնքերը. իր ձեռքը կը բռնէ և կը ծօծէ իր հայրերուն սուրը. իր աչքերը՝ մահուան փայլակը կը շանթեն թշնամիին վրայ: Երբեք անդամ կ'ուզէ վազել դէպ ի մարտ, և երեք անգամ Կոնալ կը զսպէ անոր եռանդը:

«Ո՛վ Մատախունքերու կզդիին պետդ, կ'լսէ անոր, Փնիղալ կը յաղթանակէ. մի ջանար իշխ մաս մը անոր փառքէն, ան կ'աւերէ և կը պերիէ փոթորիկ նման:

— Լաւ ուրեմն, Կարրիլ, յարեց Կուկուլլի, գնա ինդակցելու Մորունին թագաւորին: Երբ Լիկինի բանակը ցրուի ինչպէս հեղեղը անձրեւէն հտըը, երբ լուսնիւր թագաւորէ պատերազմի դաշտին վրայ, գնա... Թող քու քաղցրանուագ ձայնդ լսուի փինգալէն և երգէ իր զովեսաները: Տա՛ր իմ կողմէս Կայիթբատի սուրը. վասն զի Կուկուլլին արժանի չէ այլ եւս իր հայրերուն զէնքերը կրելու:

«Ո՛վ մեծակեաց ստուերներ Կրողայի,

վախճանեալ դիւցազներու ողիներ, այսուհետեւ Կուկուլլինի ընկերները եղիք, և խօսեցէք անոր երբեմն այն անձաւին մէջ՝ ուր կը ծածկէ ան իր վիշաւը: Ոչ, ալ նշանաւոր պիտի չլլայամ՝ երեւելի մարտիկներուն մէջը:

«Փայքեցայ լուսեղէն ճառագայթի մը պէս, բայց անցայ անոր նման, անհետացայ նման շողիներու՝ զոր կը ցրուեն հովերը, երբ արշալույսը կու գայ բլուրները լուսաւորելու: Կոնալ, ա՛յ մի խօսիր ինծի զէնքերու և պատերազմներու վրայ. մեռաւ իմ փառքս:

«Միտա բարձր, կ'երթամ հեծել հեռուն մինչեւ որ ոտքերուս հետքը ջնջուի երկրէն... Եւ դու, գեղեցիկ Իրապել, լաց համարախ կորուսար. վասն զի երբեք պիտի չկառնամ ճեղքի, յաղթուեցայ»:

Փարգմ. Հ. ԱՐԻՆ ԳԱՅԻԿԵԱՆ

ՀՈՈՄԱՅ ԱՒԱՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

ԳՈՓԱՅ ԱՋԳԵՆ

410 ՏԱՐԻՈՅՆ ՄԷՋ

(Շար. տես յէջ 410, 1901)

ԱՒԱՐԻԿՈՍԻ յայտն պարապի ելաւ. այն օրերն հոռու էր Ռափնենա Սարոս դռնացի նշանաւոր զորավարն, որ մահու չափ կ'ատէր զԱւերիկոս, և երեքհարիւր կարիճ զինուորներով յանկարծակիի բերելով Ատաւիլիոսի զօրքն՝ բաւական ջարդ տուաւ: Իմացաւ թագաւորն որ կայսերական արքունիքն կ'ուզէր ժամանակ վատակել, և վրէժնորդութեան ոգով լեցուած՝ Ռափնենայէն հեռացնելով բանակը, քշեց տարաւ երազութեամբ դէպ ի Հոռոմ, ցաւելով այն չափ երկար ժամանակ Իրաւախոհութեան անօգուտ և անարդէն փորձերով վատնելուն համար:

Քաղաքին մերձակայ բլուրներէն Հոնք և Գոթք այնպաշտեամբ կը նայէին, անհամբերաբար կը սպասէին աւառաւորեան ժամին հնչելուն, և թագաւորն փոխանակ խաղաղութեան զանաճը, առաւել եւս կը զրգարէ: Վատիկանի շրջանակին մէջ, որ իրենց առջեւն էր, վայրագ մարտիկները կը տեսնէին Ս. Պետրոսի